

УДК 338.33:43
© 2013

Р.М. Чумак

*Білоцерківський
національний аграрний
університет*

** Науковий керівник —
доктор економічних наук,
професор Свиноус І.В.*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ*

Розглянуто теоретичні засади диверсифікації господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Особливу увагу приділено оцінці застосування різних форм диверсифікації щодо суб'єктів господарської діяльності у сфері агробізнесу. Розглянуто першопричини здійснення диверсифікації сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, диверсифікація, спеціалізація, виробництво.

Диверсифікація агровиробництва продиктована об'єктивними причинами природного й економічного порядку. Вона позитивно впливає на економічну, соціальну й екологічну ефективність аграрних формувань. Через реалізацію проектів диверсифікації виробництва раціональніше здійснюється використання землі, засобів виробництва й трудових ресурсів, завойовуються додаткові ніші ринків, стабілізується фінансовий стан сільгоспвиробників, повніше задовольняється попит на продукцію, роботи, послуги. Диверсифікація сприяє витісненню імпорту, рівномірнішому надходженню доходів за періодами року, збільшенню річної маси прибутку. Тому вона потребує особливого типу господарювання, що стимулює новачі, пошук нових виробництв і ринків.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним надбанням досліджень проблем диверсифікації виробництва в Україні є наукові праці: А.А. Томпсона, А. Дж. Стрикленда, І. Ансоффа, Г. Мінцберга, О.А. Бабінцевої, Г. Немченко, С. Донецької, В.Я. Семенова, А.А. Іщенко, І.Н. Красникова, В.Г. Андрійчука, М.Х. Корецького, В.А. Борисової, В.Г. Дудінова, Н.Г. Маслак, М.В. Міньковської, М.Й. Маліка, А.В. Чупіса, А.О. Шепіцена та ін.

Методи досліджень: системно-структурний, що використовувався при оцінці диверсифікації в сільському господарстві, монографічний та абстрактно-логічний — при узагальненні природи, форм і видів диверсифікації, її аграрної специфіки застосування.

Виклад основного матеріалу. Через посилення конкуренції в сільському господарстві країни велике значення має стійкість підприємства на ринку сільгосппродуктів. Постійний пошук раціональної моделі виживання і подальшого розвитку агропідприємства в умовах

мінливості кон'юнктури в частині купівельного попиту й освоєння вигідних товарних ніш на ринку сільгосппродуктів зумовлює зростання ролі диверсифікації виробництва. В умовах ринкової економіки вона дає змогу підприємствам аграрної сфери швидко перебудовуватися залежно від умов господарювання, знижувати ризики, гнучко реагувати на мінливу структуру попиту, зберігати і найбільш ефективно використовувати кадрові, матеріально-технічні та фінансові ресурси. Сутність диверсифікації в сільському господарстві полягає в тому, що вона надає можливість підприємствам, різним за організаційно-правовою формою власності, пристосуватися до ситуації кон'юнктури спеціалізованих ринків, які схильні до змін попиту-пропозиції, і впливати на нього [1]. Найважливішою передумовою переходу агропідприємства на диверсифікаційну основу є зниження попиту на вироблену продукцію і прибутковості капіталу, вкладеного в традиційне виробництво, прагнення до найповнішого використання синергетичного ефекту, переміщення в менш витратні галузі діяльності. Тому в основу диверсифікації покладено прагнення підприємств до пошуку торгової ніші, що забезпечує максимізацію прибутку, необхідність встояти в умовах нерівномірного розвитку економіки — швидкого зростання одних галузей, занепаду або стагнації (застою) інших, пошуку раціональних сфер для вкладання інвестиційних ресурсів, підвищення стійкості в конкурентній боротьбі, зменшення можливих виробничих та фінансових ризиків. Вибір напрямів розвитку диверсифікації виробництва і диверсифікованих продуктів значною мірою залежить від кон'юнктури ринку, фінансового стану та можливостей впровадження ефективних форм організації виробництва і збуту [2].

Диверсифікація у підприємницькій діяльності пов'язана з одночасним розвитком багатьох, не пов'язаних один з одним видів виробництва, розширенням асортименту вироблених товарів, тобто складу продукції, що випускається, за видами, типами, марками, або зміною в бік збільшення номенклатури продукції, тобто систематизованим переліком груп, підгруп і позицій виробів.

З економічного погляду на сільське господарство — це одночасний розвиток кількох, не взаємопов'язаних між собою технологічних видів виробництва, розширення асортименту і різного видового складу виробленої сільськогосподарської продукції та продуктів харчування з неї. Процес диверсифікації характеризується з різних точок зору: з технічної він трактується як об'єднання в рамках монополії технічно чи технологічно однорідних або близьких виробництв; з економічної — як форма розвитку виробництва, за допомогою якої велика корпорація домагається стабілізації своїх прибутків маневруванням випущених видів рослинницької і тваринницької продукції.

В організаційному плані диверсифікація сприймається як розширення великих компаній, що не перебувають у виробничому або функціональному зв'язку зі сферою їх основної діяльності та вихід за межі своєї галузі, перехід від монопродуктового до багатопрофільного виробництва з широкою номенклатурою продуктів харчування, запобігання банкрутству. Диверсифікація, заснована на спеціалізації, передбачає переорієнтування спеціалізації виробництва в межах однієї галузі на більш прибутковий вид продукції з використанням взаємопов'язаних навичок і здібностей фахівців. Найважливішим проявом напрямів і форм диверсифікації слід також вважати агропромисловою інтеграцію. На сучасному етапі інституційних перетворень економіки сільськогосподарства зростає необхідність в пізнанні характеристики цієї категорії, вивченні особливостей і результатів використання підприємствами сільського господарства різних стратегій диверсифікації [3].

Вихідним у диверсифікаційній діяльності агропідприємства є спеціалізоване виробництво. Спеціалізація виробництва покликана максимально враховувати специфіку аграрного виробництва, зокрема природні умови, біологічні властивості сільськогосподарських тварин та птиці, особливості використання виробничих об'єктів і обладнання, матеріальних і трудових ресурсів тощо. У цьому зв'язку практика свідчить про те, що саме вузька спеціалізація і роз-

виток основної галузі бізнесу до певного часу приносять більшу віддачу, ніж усі кошти, вкладені в різні види діяльності. Науково обґрунтовану спеціалізацію підприємства тієї чи іншої галузі сільського господарства потрібно пов'язувати з додатковими та супутніми галузями і виробництвами. Забезпечення пропорційності й оптимального поєднання галузей і виробництв дає можливість повніше використовувати трудові та матеріальні ресурси, організувати безвідходне виробництво.

Диверсифікація починається із завершення життєвого циклу основної сільськогосподарської продукції. У процесі перебудови виробництва постає необхідність в ефективній реалізації інвестицій в нові види виробництва та бізнесу, що приводить до створення великих диверсифікованих компаній, в яких дочірні підприємства спеціалізуються лише на певному виді продукції відповідно до попиту—пропозиції. Процес концентрації виробництва на міжгалузевому рівні являє собою формування різнобічних складних комплексів, що охоплюють різні за спеціалізацією підприємства, переважно не пов'язаних між собою технологічно. У результаті діалектика диверсифікації завершується переважно створенням багатогалузевих компаній корпоративного типу, які дедалі глибше проникають у нові, найприбутковіші галузі.

Слід підкреслити, що ефект від суми більший, ніж сума ефектів складових частин. У діловій літературі явище, коли доходи від спільного використання ресурсів перевищують суму доходів від використання тих самих ресурсів окремо, часто називають ефектом «2+2=5». Ансофф називає це ефектом синергізму [4].

У концепції синергії виділено такі її види: *синергія збуту*, пов'язана зі зниженням витрат за рахунок формування і функціонування спільного каналу збуту, об'єднання маркетингу та реклами; *синергія інвестування*, реалізована за рахунок злиття фінансових ресурсів; *синергія виробництва*, зумовлена додатковим завантаженням виробничих потужностей та поєднанням із закупівельною діяльністю, що дає змогу домагатися значних знижок при поставці; *синергія управління*, що досягається на основі більш повного використання кадрового потенціалу. Введення концепції «продукт — ринок», що називається «вектором зростання», передбачає використання таких базових стратегій, забезпечує оптимальне їх поєднання зі зменшенням ризиків до прийнятного рівня і підвищенням конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери загалом.

Висновки

Диверсифікація виробництва дає можливість за рахунок розширення асортименту товарів, урізноманітнення інвестицій, ринків робити рентабельність господарства більш стійкою, знижувати ризики господарської діяльності. Якщо диверсифікація задовольняє додатковий попит, поєднує використує ресурси, оздоровлює екосистеми, освоює нові технології, підвищує дохідність підприємства, то спеціалізація спрямована на більш масове виробництво, низькі затрати праці, підвищення якості, широке використання НТП,

високу продуктивність праці та галузеву оплату праці. Диверсифікація дає можливість довантажити виробничі потужності підприємства, що приводить до підвищення ефективності та зростання економічних показників, формування системного ефекту. У рамках стратегії зниження ризиків рекомендується використовувати механізм диверсифікації видів діяльності, що забезпечує оптимальне їх поєднання зі зменшенням ризиків до прийнятого рівня та підвищенням конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери в цілому.

Бібліографія

1. Багорка М.О. Диверсифікація як фактор підвищення ефективності діяльності підприємств в сучасних умовах/М.О. Багорка, І.А. Білоткач//Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 10. — С. 17–21.
2. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє: У 3 т. — Т. II: Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. — К.: Ін-т аграр. економіки, 2001. — 484 с.
3. Мельник Н.Б. Чинники підвищення результатів

- диверсифікаційних процесів у сільському господарстві//Вісн. Прикарпатського ун-ту. Сер. Економіка: Вип. 3. — Івано-Франківськ: Плай, 2006. — С. 113–120.
4. Ансофф І. Новая корпоративная стратегия/Ансофф И. — СПб.: Питер Ком, 1999. — 416 с.
5. Корінько М.Д. Організаційно-економічний механізм диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання/М.Д. Корінько//Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 6. — С. 135–142.

Надійшла 13.12.2013.